

SULTAN MELİKŞAH'IN AKDENİZ'E İLK ADIMININ TÜRK KÜLTÜR ÖGELERİ AÇISINDAN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

THE CONSIDERATIONS THAT SULTAN MALIK- SHAH'S FIRST STEP TO THE MEDITERRANEAN REVEAL ON TURKISH CULTURAL ELEMENTS

Zeynep GÜNGÖR *

Engin GÜNGÖR **

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih
Bölümü

zeynepgungormez@akdeniz.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6320-1462

Antalya / TÜRKİYE

** Dr. Öğretmen, Antalya Yusuf

Ziya Öner Fen Lisesi

ezgungormez@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-3951-8371,

Antalya / TÜRKİYE

Öz

Büyük Selçuklu sultanı Melikşah, Türk cihan hâkimiyeti mefkûresini bütünüyle benimsemiş ve küçük yaşta kendisine güvenen babası Alparslan'ın bu kutlu mirasına başarıyla sahip çıkmıştır. Tarihte önemli galibiyetler elde etmiş olan Sultan Melikşah, 1086 yılında Antakya üzerine sefer düzenlemiş ve Süveydiye sahilinde Akdeniz'e ilk adımını atmıştır. Sultan'ın buraya gelişi esasen siyasi bir meseleyi çözmek amacı taşımaktadır. Fakat Akdeniz'le karşılaşması ve duyduğu heyecanla burada sergilediği davranışlar incelenmeye değer görülerek çalışmamıza konu olmuştur. Sultan, ilk olarak atını denize sürmüş, ardından kılıcını üç kez suya batırarak, deniz kıyısında namaz kılarak kıyıdan aldırıldığı toprağı da babasının mezarına götürmüştür. Geleneklere ait uygulamaların milli kimliği yaşatmadaki önemi düşünüldüğünde, Büyük Selçuklu Deoleti'nin en parlak döneminin sahibi olan Melikşah'ın Orta Asyalı atarını yâd edencesine sergilediği bu davranışların her biri Türk kültür tarihi açısından önemlidir. Çalışmamızda Türk kültürünün önemli öğelerinden olan at, kılıç ve toprak sembollerini çerçevesinde incelenmeye çalışılan hadise ile Melikşah özelinde Selçuklu sultanlarının eski Türk geleneklerine hâkim oldukları ve bunları sürdürdüklerini göstermek amaçlanmıştır.

Abstract

The Great Seljuk Sultan Malik-Shah fully embraced the Turkish idea of world domination and successfully preserved his father's auspicious legacy. Alparslan trusted Malik-Shah since his childhood. Malik-Shah who made his mark in history with glorious conquests, embarked on an expedition to Antioch in 1086, taking his first steps into the Mediterranean on the shores of Seleucus (Süveydiye). The Sultan's arrival here mainly aims to solve a political issue. However, his encounter with the Mediterranean and the behavior he exhibited here with the excitement he felt were considered worthy of examination and became the subject of our study. The sultan first rode his horse into the sea, then dipped his sword into the water three times, prayed on the seashore and took the soil he had taken from the shore to his father's grave. Considering the importance of traditional practices in keeping the national identity alive, each of these behaviours that Malik-Shah, who was the owner of the most brilliant period of the Great Seljuk State, showed as if he remembered his Central Asian ancestor is important in terms of Turkish cultural history. In our study, it is aimed to show that the Seljuk sultans dominated and continued the old Turkish traditions with the incident, which is tried to be examined within the framework of horse, sword and earth symbols, which are important elements of Turkish culture.

Anahtar Kelimeler

Melikşah, At, Kılıç, Toprak, Türk
Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi,
Türk Kültürü

Keywords

Malik-Shah, Horse, Sword, Soil,
Turkish Idea of World Domination,
Turkish Culture

Başvuru/Submitted: 19/03/2022

Kabul/Accepted: 23/05/2022

GİRİŞ

Büyük Selçuklu Devleti'nin en parlak günlerini yaşatan Sultan Melikşah'ın dönemi pek çok tarihi araştırmaya konu olmuştur. Söz konusu dönem ile ilgili siyasi tarih üzerinde yapılan çalışmalarla önemli bulgular ortaya konulmuştur. Selçuklu tarihi ile ilgili yapılan çalışmaların kültürel konulara yönelmedeki eksikliği çalışmamızın çıkış noktasını teşkil etmektedir. Büyük Selçuklu döneminin Türk kültürü açısından da incelenmeye değer, önemli detayları mevcuttur. Çünkü Selçuklular, İslamiyet'i kabul eden öncü Türk devletlerinden biri olmanın yanı sıra atalarından miras kalan bozkır Türk geleneklerini de yaşatmak konusunda gayret gösteren bir siyasi teşekküldür.

Çalışmamızın ilk bölümünde Sultan Melikşah'ın tahta geçişi ile önemli faaliyetlerine kısaca değinilmiştir. Sonrasında Akdeniz'e ilk adımını atacağı Antakya seferi hakkında detaylı bir anlatım yapılmıştır. Sultan'ın Süveydiye¹sahilinde denizle karşılaştığında yaşadığı heyecan ile sergilediği davranışlar ise konumuzun temelini oluşturmaktadır. Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi ile at, kılıç ve toprak öğeleri çerçevesinde değerlendirdiğimiz bölümlerde, bu öğelerin Türk kültürü açısından karşılıklarına işaret edilmiştir.

Ebu'l-Feth Melikşah'ın Saltanatı

Melikşah b. Alparslan b. Çağrı b. Mikail b. Selçuk, 6 Ağustos 1055 Pazar günü dünyaya geldi. Babası Alparslan tahta geçtiğinde Melikşah altı yaşında bir çocuktuk (Kazvinî, 2018, s. 348; İbn Kesîr, 2000, s. 78). Melikşah'ın babasının nazarında ayrı bir yeri vardı. Alparslan, onu yanında savaflara götürmedi ancak önemli işlerle vazifelendirdi. Küçük yaşlardan itibaren özel ihtimam gösterilerek büyütülen Melikşah, ilk defa babasının yerine vekil olarak kaldığında henüz dokuz yaşındaydı. Vezir Nizamülmülk de onunla beraberdi ve bu sırada Selçuklu askerleri bir kaleye hücum ediyorlardı. Kuşatma sırasında Selçuklu ordusu oldukça zorlanıyordu hatta bir ara ordu içerisinde geri çekilmek gerektiğini dillendirenler de olmuştu. Fakat henüz o yaşında dahi ileride kararlı ve azimli bir sultan olacağını gösteren Melikşah, kuşatmanın devam edilmesi emrini verdi. Yaşının küçüklüğüne rağmen gösterdiği bu irade ile hücumu devam ettirdi ve kale zapt olundu. İlk zaferini bu şekilde kazanmış olan Melikşah, ordunun moralini yükseltmiş ve fütuhata devam edilmesini emretti (el-Hüseynî, 1999, s.24). Selçuklu birlikleri ardından önce Sürmari Kalesi'ni² ele geçirdi, daha sonra da Hristiyanlarca kutsal kabul edilen Meryemnişin şehri üzerine yürüdü (İbnü'l-Esîr, 1991, C.X, s.50). Burası oldukça çetin bir kaleydi, bu nedenle muhasarası uzun sürmüştü. Melikşah burada bir ara ümitsizliğe kapıldıysa da atabeyi Nizamülmülk ona cesaret verdi ve nihayet kulelerin biri yıkılınca askerler şehre girdi ve şehir teslim alındı (el-Hüseynî, 1999, s. 24). Bu ilk başarılar Melikşah için kıymetli birer tecrübeydi ve ileride sahip olacağı Selçuklu tahtı için de hazırlık mahiyetindeydi.

Sultan Alparslan, dedesi Selçuk'un mezarını ziyaret maksadıyla Cend'e gittiğinde Selçuklu tahtının geleceği ile ilgili kararını çoktan vermişti. 1066 yılında Radgan

¹ Bugünkü adı Samandağ olan Süveydiye, Asi nehri üzerinde bulunur ve burası Hama ve Şeyzer'e giden nehirler arasındadır (Ebu'l Fida, 1846, s. 132).

² Bugün İğdir sınırları içerisinde olan ve Sürmeli Çukuru adı verilen yerdir (Tuncel, 1999, C. XIX, s. 79).

şehrinde düzenlenen törenle on bir yaşındaki Melikşah veliaht ilan edildi (İbnü'l-Esir, 1991, C. X, s. 59). Alparslan, oğlunu atına bindirmiş ve kendisi de önünde yürümek suretiyle geleneklere uygun bir şekilde veliahtlığını tanıdığını göstermişti. Bu haber İslam dünyasında da sevinçle karşılanmış ve kabul görmüş, Abbasi halifesi Kâim-Biemrillâh hilat göndererek Melikşah'ın veliahtlığını tanımıştı (Bundârî, 1999, s. 43-44). Kendisinden büyük kardeşleri olmasına rağmen babası tarafından veliaht ilan edilmesi, dönemin kaynaklarınca onun liyakatinin delili olarak görülmüştür (Kazvinî, 2018, s. 443). Cuzcanî'nin, Sultan Melikşah için "*padişahlığa ve saltanata layık vasıfların hepsiyle süslenmiştir*" şeklindeki ifadesi bu duruma örnek teşkil etmektedir (2015, s. 80).

Bütün ülke sınırlarında Melikşah'ın veliahtlığı duyurulmuş ve adına hutbe okutulmuştur (İbnü'l-Esir, 1991, C. X, s.59). Sonraki zamanlarda da Sultan Alparslan sıklıkla veliahtlık konusunu dile getirerek veziri Nizamülmülk'ten teyit almış hatta bu konuda vezirine yemin dahi ettirmiştir (el-Hüseyni, 1991, s. 33).

Sultan Alparslan 21 Kasım 1072'de Maveraünnehir seferindeyken Yusuf el-Harizmi adındaki kale komutanı tarafından yaralanınca Nizamülmülk'ü yanına çağırarak Melikşah'a biat edilmesini tekrar söylemiştir (Abu'l-Farac, 1999, C. I, s. 325). Alparslan dört gün sonra vefat edince 25 Kasım 1072'de Büyük Selçuklu Devleti'nin yeni sultanı Melikşah için cülus töreni yapılmış ve 17 yaşındaki Sultan, Nişabur'da tahta oturmuştur (Ahmed b. Mahmud, 1977, C. I, s. 115-116). Civar beylerin hepsi gelerek yeni Sultan'a biat etmişlerdir. Alparslan'ın veziri olan ve Melikşah'ı da tahta giden yolda her zaman destekleyen Nizamülmülk, genç Sultanın kararıyla vezirlik görevinde kalmıştır. Melikşah tahta çıktığında halkına hitaben: "*sizin ulularımız pederim, ortancalarınız biraderim, küçükleriniz oğullarımdır*" sözü ile nasıl bir sultan olacağını açıkça belli etmiştir. Askerlere ve devlet adamlarına ihsanlarda bulunduktan sonra civar ülkelere haber göndererek babasının vefatını ve kendisinin sultanlığını duyurmuştur (Bundârî, 1999, s. 47; Urfalı Meteos, 2019, s. 172).

Sultan Melikşah saltanatı boyunca mağlubiyet yüzü görmemiş, devletine de altın çağını yaşatmıştır. Nizamülmülk'ün "*tedbirli, ileri görüşlü ve istisareye önem veren bir hükümdardı*" diye bahsettiği Melikşah, küçük yaşlardan itibaren ruhunda hissettiği Sultanlık görevini saltanatı boyunca da layıkıyla sürdürmüştür (Nizamü'l-Mülk, 2013, s.66).

Oluşan bu refah ortamından Müslüman tebaa gibi Hristiyanlar da nasiplenmiştir (Tarih-i Al-i Selçuk, 2014, s.9). Urfalı Meteos'un: "*Sultan'ın yüreği, Hristiyanlara karşı şefkatle dolu idi. O, geçtiği memleketlerin halkına bir baba gözü ile bakıyordu. O, böylelikle hiç muharebe yapmadan birçok eyalet ve şehirlere hâkim oldu*" şeklindeki kaydı bunun delilidir (2019, s.171). Nitekim bu durum bozkır Türk kültüründeki "*insanı yaşat ki devlet yaşasın*" anlayışının Selçuklu sultanlarına sirayet ettiğini göstermek açısından oldukça önemlidir.

Sultan Melikşah'ın Akdeniz'e İlk Adımı

Selçukluların altın çağı olan bu dönemde dört bir yanda fetih hareketleri gerçekleştirilirken Anadolu'da da birbiri ardına beylikler kuruluyordu. Sultan Melikşah, Suriye ve civarında fethedilecek yerleri 1077 yılında kardeşi Tutuş'a iktâ etti

ve gazaya devam etmesini emrederek yanına yardımcı kuvvetler tayin etti (İbn Kesîr, 2000, C. XII, s. 119). Ayrıca Sultan, Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasına müsaade ederek hükümdarlık menşuru verdi.

Çalışmanın konusu olan Sultan Melikşah'ın Akdeniz'e ilk defa ayak basması Antakya'nın Süveydiye sahilinde gerçekleşmiştir. 1084 yılında Antakya, Ermeni asıllı Philaretos tarafından idare ediliyordu ve Büyük Selçuklu adına Musul Emirine vergi ödüyordu. Süleyman Şah burayı alarak topraklarını genişletmek niyetindeydi ama bu sırada Suriye ve Filistin'e hâkim olan Tutuş da aynı amaçla Antakya'yı almak istiyordu. Şehir halkı Philaretos'un idaresinden memnun değildi ve şihne olan İsmail bu durumdan istifade ile şehri Süleyman Şah'a teslim etmeye karar verip onu şehre davet etti. Süleyman Şah, İsmail'in daveti ile yola çıkarak 12 Aralık 1084 Pazar günü Fâris kapısından şehre girdi ve burayı fethetti. Süleyman Şah fetih haberini Sultan Melikşah'a bildirdiğinde Sultan çok memnun oldu ve başkent İsfahan'da fetih şölenleri düzenletti (İbn Haldun, C. V, 2010, s. 8).

Tutuş bu habere sevinmemiştii çünkü yukarıda da belirttiğimiz üzere şehre kendisi hâkim olmak istiyordu. Süleyman Şah ise toprak genişletme siyasetiyle Antakya'nın ardından Haleb'i de almak isteyince Tutuş ile aralarındaki rekabet savaşa dönüştü. Sultan Melikşah'ı Antakya'ya getiren olay da bu iki hanedan üyesi arasında çıkan anlaşmazlık neticesinde gerçekleşecekti.

Tutuş, yanına Artuk Bey'i de alarak o sırada Haleb yakınlarında bulunan Süleyman Şah üzerine yürüdü. Böylece iki Türk ordusu Ayn'u-Seylem mevkiinde karşı karşıya geldi. Yapılan çetin mücadele sonunda Süleyman Şah hayatını kaybetti (İbnü'l-Adim, 1996, s.220) ve Tutuş Haleb'e girdi. Haleb iç kale kumandanı Salim b. Malik şehri sadece Sultan Melikşah'a teslim edeceğini söyleyerek direnişe devam etti. Tutuş ise bir süre daha muhasaraya devam etti ancak Sultan'ın gelmekte olduğu duyunca kuşatmayı kaldırarak kaçtı (Sibt İbnü'l-Cevzi, 2011, s. 272).

Sultan Melikşah, Haziran 1086'da bölgeye gelerek Halep, Urfa ve Antakya'da sükûneti sağladıktan sonra Antakya'nın vergi idaresini Hasan'a, yönetimini de bir miktar askerle birlikte Alpoğlu Yağısyan'a verdi (İbnü'l-Adim, 2011, s. 35). Sultan Melikşah, hanedan üyelerinin birbiri ile savaşmasından büyük üzüntü duymuş ve yaptığı hamle ile bu iç meseleyi daha fazla büyümeden çözüme kavuşturmuştur.

Sultan'ın Akdeniz'e ilk adımını atacağı Süveydiye'ye gelişi de hemen bu seferin sonunda gerçekleşmiştir. Düzeni sağlamış olmanın verdiği huzur ile Süveydiye'ye hareket eden Melikşah, deniz kıyısına geldiğinde buraya çadırını kurdurarak birkaç gün kalmak istemiştir (İbnü'l-Adim, 2011, s. 63).

Sultan'ın Antakya'ya gelişi 13 Şaban 479 olarak kaydedilmiştir. Bu tarih Aralık 1086 ile Ocak 1087 arasındaki bir zaman dilimindedir. Bahsi geçen olayda Sultan deniz kıyısında birkaç gün kaldıktan sonra Halep'e dönmüş ve burada Ramazan bayramını geçirmiştir (İbnü'l-Adim, 1996, s. 220-221).

Sultan Melikşah'ın hâkimiyeti sırasında muhakkak ki pek çok seferi ve galibiyetleri vardır. Yukarıda bahsedilen Antakya seferini diğerlerinden ayıran detay ise Akdeniz'e

gelerek hâkimiyetini buraya taşımış olmanın heyecanı ile ortaya koyduğu davranışların her birinin kültür tarihimiz açısından sembolik değerler içermesidir.

Öncelikle Sultan'ın Akdeniz kıyısındaki davranışlarını detaylıca açıklayalım. Urfalı Meteos'un nakli şu şekildedir: *"Sultan bu yıl içinde bütün Ermenistan'a ve Rum ülkelerine hâkim olduktan sonra büyük Antakya şehrine geldi ve bu memleketle beraber Haleb'i zapt etti. Onun hâkimiyeti, Gasp'tan (Hazar denizinden) Okyanus'a kadar yayılmıştı. O, Okyanus denizinin beri tarafında bulunan bütün krallıkları kendisine tabi kıldı ve onun hâkimiyeti haricinde bulunan hiçbir devlet kalmadı. On iki millet ve ona tabi ve vergiyle mükellef oldular. Sultan, Antakya'yı zapt ettikten sonra Sevodi'de (Süvedya), Allaha şükran okudu. O, atını Okyanus'un suları içine doğru sürdü, kılıcını çekip üç defa denizin içine daldırdı ve "İşte Allah, İran denizinden bu denize kadar olan yerleri benim elime vermiştir dedi. Sonra elbisesini çıkarıp yere serdi ve namaz kılıp Allahın inayetine teşekkür etti (Urfalı Meteos, 2019, s. 172).*

Makalemize konu olan olayı en detaylı şekilde veren kaynak Urfalı Meteos'tur. Dönemin diğer kaynakları da incelendiğinde Sultan'ın Akdeniz'e gelişi üzerinde durulduğu ancak atını denize sürmesinden veya kılıcını suya daldırmasından bahsedilmeyip sadece Sultan'ın deniz kenarında şükür namazı kılmasının anlatıldığı görülmektedir. Örneğin Yazıcızade olayı şu şekilde nakleder: *"Deniz kenarına geldiler, atlarına su verdiler. Sultan seccade talep edip iki rekât namaz kıldı ve Allah dergâhına şükür kıldı ki bunun padişahlığı nihayet'i-maşrıktan derya'i-mağrib kenarına değin yetiştirdi."* (Yazıcızade, 2014, s. 29a).

Reşîdü'ddin'de ise olay Süveydiye'de değil Lazkiye'de geçmiş gibi anlatılır. Bu iki şehir arası 85 kilometrelik bir mesafedir. Ancak Sultan'ın önce Antakya'ya oradan da deniz kıyısına gittiğini düşündüğümüzde Süveydiye, Lazkiye şehrinden önce olduğu için olayın geçtiği yer büyük olasılıkla Süveydiyedir. Nitekim kaynakların büyük bir bölümü de Süveydiye olarak nakletmektedir. Reşîdü'ddin Fazlullâh: *"Sultan orada iki rekât namaz kıldı. Hükümdarlığının, doğunun en uzak yerinden Batı Denizi kenarına kadar ulaşmış olmasına şükrederek yüzünü yere koydu ve şükretti"* ifadeleriyle Sultanın namaz kıldığını nakletmiştir (Reşîdü'ddin Fazlullâh, 2010, s. 130).

Azimi: *"Sultan Ebu'l-Feth önce Haleb'i sonra da Süleyman'ın veziri Hasan'dan Antakya'yı teslim aldı. Sultan buradan Süveydiye'ye gidip Doğu denizinden Batı denizine kadar olan ülkelere sahip olduğu için Tanrıya şükretmek amacıyla deniz kıyısında namaz kıldı"* şeklinde nakleder (Azimi, 2006, s. 30). Atını denize sürdüğünden ve kılıcını üç kez suya batırduğundan bahsetmez. *"Sultanın Antakya fethi ile ülkeyi genişletmesi dillere destan oldu"* diyen Kazvinî Melikşah'ın denizi gördüğünde duyduğu heyecandan bahsetmemiştir (2018, s. 348). Aynı şekilde olayı anlatan İbnü'l-Esir'de de bu olaydan bahsedilmemiştir (İbnü'l-Esir, 1991, C. X, s. 136-137).

Urfalı Meteos'un olayları anlatma tarzı ile diğer müverrihlerin tarih yazım metotları arasında farklar olduğu aşikârdır. Taradığımız kaynaklarda Sultan'ın heyecanına yer verilmemesi muhtemelen bu farktan kaynaklanmaktadır. Müverrihler genel itibari ile siyasi olaylara yoğunlaşmış olduklarından bu tarz detaylara pek rastlanmamaktadır.

Sultan'ın bahsi geçen davranışlarındaki öğeleri Urfalı Meteos'un hayal gücü ile yazmış olması ihtimali düşünüldüğünde ise Türk kültürü için bu denli önemli

detayları yerinde ve doğru bir şekilde kullanması Urfalı Ermeni bir keşiş için çok mümkün görülmemektedir. Nitekim Türk kültürü alanında önemli çalışmaları olan Kafesoğlu da Sultan'ın sevincini: "*Genç Sultan engin denizi seyrettikçe şan ve şeref dolu günlerinin gururlandırıcı hayaline daldığı ve vecde gelerek atını denize sürdüğü o gün, babasına verdiği sözü tutmuş olmanın da mutluluğu içerisindeydi*" şeklinde anlatmıştır (2014, s. 112).

Deniz kıyısından toprak alarak babasının mezarına götürmesi hadisesi de Urfalı Meteos'un aktardığı detaylardan biridir ki yine Türk kültürü içerisinde oldukça önemli yer tutmuş toprak ögesini karşımıza çıkarmaktadır. Meteos bu olayı şekilde anlatır: "*Sultan uşaklarına denizden kum almalarını emretti. O bunu İran'a götürüp babası Alparslan'ın kabrinin üzerine serpti ve : "Ey babam Alparslan! İşte sana müjde, henüz çocuk olarak bırakmış olduğun oğlun, dünyayı baştanbaşa fethetmiştir"* (2019, s. 172).

Türk Kültürüne Ait Üç Öge

Sultan Melikşah'ın Aralık 1086'da Süveydiye kıyısında sonlandığı Antakya seferiyle Akdeniz'e ilk defa ayak bastığından yukarıda bahsedilmiştir. Sultan'ın burada yaşadığı sevinç neticesinde ortaya koyduğu davranışlarında, tespit ettiğimiz Bozkır Türk kültürüne ait ögelerden at, kılıç ve toprağı detaylandırarak açıklayalım.

At: Burada üzerinde duracağımız ilk kültür ögesi sultanın sevincine dâhil ettiği atıdır. Kaşgarlı Mahmut'un Türk'ün kanadı olarak ifade ettiği atın Türk kültüründeki önemi konu hakkında çalışan araştırmacıların malumudur (1985, s. 48-49). Bozkır Türklerinin yaşam biçimleri gereği hayatının her alanında yer alan ve ayrılmaz bir parçaları olarak kazandıkları muhteşem zaferlere eşlik eden atları, onların en önemli yoldaşlarıdır. Atının üzerinde göç eden, savaşa giden, toylara katılan, anlaşmaları görüşen ve sürülerini yöneten Türkler aynı zamanda onlara isimler vererek devlet armalarında görsellerini de kullanmışlardır (Delice, 2015, s. 545).

Kutsal olarak kabul ettikleri bu hayvanları Gök Tanrı'ya kurban ederek gerektiğinde sahibiyile beraber kurgana gömmeyi de ihmal etmeyen Türkler, bu sadık dostları için zaman zaman kurganlarda ayrı odalar da inşa etmişlerdir (Tarhan, 2002, s. 598; Okladnikov, 1959, s. 36).

Tarihte başka hiçbir hayvanla bu denli içli dışlı olmayan bozkır Türklerindeki bir inanışa göre onlar at ile beraber yaratılmıştır (Gömeç, 2016, s.820). Yiğitlik sembolü olarak görülen ve en değerli hazinelerden kabul edilen bu hayvanlar Türklerin adeta can yoldaşı olarak onların mitolojisinde de haklı bir yer edinmiştir. Türk kültürü için kullanılan "*atlı kültür*", "*göçebe kültürü*" ve "*atlı göçebe kültürü*" gibi ifadelerin yanlış ya da eksik olduğunu belirten Kafesoğlu'na göre: bozkır kültürü "*at*" üzerine kurulmuştur. Bozkır Türkleri açısından bu denli önem arz eden at tıpkı kurt gibi kutsal bir varlık olarak kabul edilmiş ve onların türeyiş destanlarında yer almıştır. Unvanlar verilip dini törenlerle gömülen ve Türk inanışına göre gerektiğinde konuştuğu düşünülen zekâ sahibi bu hayvanın kutsallığı ise onun gökten indirilmiş Tanrı hediyesi olarak algılanması ile alakalıdır (2003, s. 221-226).

Sultan Melikşah daha dokuz yaşındayken babasının yerine vekâleten tek başına kale savunmasını izlediğinde ve on bir yaşında veliaht ilan edildiğinde atının

üzerindeydi. Saltanatında nice zaferlerini atıyla birlikte kazanmıştı ve makalemizde anlattığımız sevincini de yine atıyla birlikte paylaşmıştı. Çünkü o gün babasına verdiği sözü tutmuş olmanın ve kendi sözü ile “dünyayı baştanbaşa fethetmiş olmanın” haklı gururunu yaşarken her an yanında olan atının yine yanında olmasını istemiş ve bozkırlı atalarından miras kalan bu kutsal yoldaşını sevincine ortak etmiştir.

Kılıç: Çinlilerin “*k’inglo*”, Herodotos’un “*akinakes*” diye farklı şekillerde kaydettiği, Egami’ye göre ise: Türkçe “*kıngırak*” (iki yanı keskin düz kama) kelimesinden türeyen kılıç veya kamalar bütün Orta Asya toplulukları tarafından oldukça mahir bir şekilde kullanılmıştır. Çoğu bir savaş tanrısına tapan ve bunun maden işçiliğini ve silahları icat ettiğine inanan bu topluluklar kılıçları da bu tapındıklarının bir simgesi gibi görmüşlerdir (Esin, 1978, s. 4).

Kılıç Türkler için savaş aleti olmaktan öte mitolojik ve kutsal bir varlıktır (Nemeth, 1982, s.130). Kılıcın kutsallığı hammaddesi olan demirin mitolojik olarak algılanmasından gelmektedir. Kılıç bu yüzden önemli bir kültürel ve mitsel simgedir. Aynı zamanda hukuki ve dini bir sembol olarak karşımıza çıkan kılıç bu özelliklerine ilaveten bozkır Türk kültüründe egemenlik sembolü olarak da kabul edilmiştir. Hâkimiyet kemerine astığı kılıcı ile başkomutanlığını ve hükümdarlık yapma gücünü vurgulayan Türk kağanları bu inanıştan dolayı öldükten sonra dahi kılıçlarını yanlarından ayırmamıştır. Nitekim Türklerin hâkim olduğu coğrafyaların her yerinde kağan kurganlarındaki kazılardan kılıçlar çıkarılmıştır (Koçak,2019, s. 80-82).

Türk İslam devletlerinde de kılıç ile hükümdar arasında sıkı bir bağ olduğu anlaşılmaktadır. Hükümdarların hâkimiyet, güç ve iktidarlarının sembolü olan kılıçları, bu vasıfları ile onların tahta çıkış törenlerinde kullanılan yegâne unsurlardan olmuştur (Göksu, 2015, s. 355). Nitekim geleneklere göre Selçuklu tahtına çıkan Melikşah’a halife tarafından kuşandırılan iki kılıç onun devlet üzerindeki hâkimiyetine işaret etmiştir (Sibt İbnü’l-Cevzi, 2011, s. 45).

Bozkır Türk kültüründe kılıcın egemenlik sembolü olmasının yanı sıra şahit tutulduğu da bilinmektedir. Örneğin; İskitler ve Hunlar Kutlu Yış’da (ormanlı dağ) yaptıkları at kurbanı merasiminde ve anlaşmalarında Gök Tanrı ile birlikte savaş mabudu olarak kabul ettikleri kılıcı şahit tutarak ant içmişlerdir. Yine Kırgız, Yabaku, Kıpçak gibi Türk boylarının kılıçlarını yanlamasına önlerine koyduktan sonra “*bu kök kirsun kızıl çksun*” diyerek antlaşmalarına savaş mabutlarını şahit tutmaları bozkır Türk kültüründe kılıcın şahitlik vasfı olduğunu gösteren önemli örneklerdendir (Ch’ü-Hsün, 1960, s. 223; Kaşgarlı, 1985, C. 1, s. 362).

Tahta çıktığında diğer Türk sultanları gibi hâkimiyet sembolü olarak kılıcı kullanan Sultan Melikşah, Süveydiye kıyısına gelip Akdeniz ile ilk karşılaştığında da kılıcını denize batırmıştır. Bu durum onun burada kurduğu hâkimiyete kılıcını şahit tutmak istemesi şeklinde yorumlanabilir. Yukarıda bahsedildiği gibi bozkır Türk kültürü açısından kılıcın pek çok anlamı mevcuttur. Sultanın bu saydığımız anlamlar arasında kılıcını denize batırmasını şahit tutmak olarak yorumlamak daha doğru olacaktır.

Toprak: Eski Türk inanç sistemini Tabiat Kuvvetlerine İnanma, Atalar Kültü ve Gök-Tanrı inancı olmak üzere üç noktada toplayan Kafesoğlu'na göre eski Türkler tabiatta birtakım gizli güçlerin olduğuna inanıyordu (1980, s. 42). Bunlardan özellikle "yir-suv" olarak isimlendirilen "yer-su" ruhları "iduk" yani "mukaddes" olarak anılmıştır. Su ile birlikte kutsal olarak anılan toprak, bu şekli ile üzerinde kurulan devletin de kutsallaşmasını sağlamıştır ve vatan kavramındaki kutsallığın kökenini de burada aramak gerekmektedir (Ögel, 2014, s. 34-36/409).

Özellikle Türklerdeki yaratılışla ilgili mitlerin ana teması toprak üzerine olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde İslamiyet öncesi Türklerde toprağın saygıdeğer bir iyeye sahip olduğu görülmektedir. Hayatlarını sürdürdükleri uçsuz bucaksız bozkırlar Türklerin ruhlarına toprağın sınırsızlığı olarak yansımıştır ki bu durumda cihan hâkimiyeti anlayışına kaynaklık eden de yine toprağın kendisidir (Erdem, 1999, s. 7).

Toprağın saygı duyulması kutsal bir varlık oluşuyla ilgili inanışlar en eski çağlardan itibaren birçok toplumda olduğu gibi Türkler tarafından da kabul görmüştür (Bayat, 2005, s. 12). Bu inanışlarda doğurganlığı, genişliği, sağlamlığı ve canlılığı ile yaratılışta etkin bir rol alan toprak İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türk kültüründe daha fazla önem kazanmıştır (Eliade, 2017, s. 284-291). Nitekim İslam inancına göre topraktan yaratılan insan, ölümü ile yine ona dönmüştür. İnsanın yaratılışındaki toprak kültürü ise bu sefer İslami motifleri de içerisine dâhil ederek yaşamaya devam etmiştir (Enveri, 2018, s. 93).

Türk kültüründe toprak ögesinin önemini anlattıktan sonra Sultan'ın deniz kenarından aldığı bir avuç toprağı babasının mezarına götürmesindeki anlamı açıklamaya çalışalım. Bu konuda yapılacak değerlendirmede Türk mitolojisindeki toprak anlayışı dikkate alınmalıdır. Kanaatimizce, canlılığı ve doğurganlığı ile ön plana çıkan toprağı babasının mezarına getiren Sultan bu canlı varlığın kendisinin zaferlerine ve hâkimiyetine şahitlik edeceğini düşünmüştür.

Sultan Melikşah'ın Süveydiye kıyısından alarak babasının mezarına getirdiği toprak genç Sultan için ecdadından miras kalan cihan hâkimiyeti mefkûresinde daha ileri bir adım atmış olduğunun yegâne göstergesiydi (Turan, 2003, s. 209). Nitekim Sultan Melikşah 19 Kasım 1092'de Bağdat'ta vefat ettiğinde geriye büyük bir cihan devleti bırakmıştı (Bundârî, 1999, s. 69; el-Hüseynî, 1999, s. 49; İbnü'l-Esir, 1991, C. X, s. 210).

SONUÇ

Büyük Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemini yaşatan ve mağlubiyet yüzü görmemiş kılıcı ile adını tarihe yazdıran Sultan Melikşah, İslami kaideleri hassasiyetle tatbik eden bir hükümdar olmuştur. Bununla birlikte atalarından kalma geleneklere de haiz olması ve bunu en içten şekilde yaşaması bozkır Türk kültürünün İslamiyet'i kabul etmiş Türk sultanları üzerindeki devam eden etkisini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Bozkır Türklerinin yaşam tarzları gereği ortaya çıkan kültürleri içerisinde her biri farklı manalar içeren ve çoğu mitolojiden beslenen birçok öge yer almıştır.

Çalışmamızda yer verdiğimiz at, kılıç ve toprak ise bu kutsal öğelerden yalnızca üç tanesidir.

Türkler açısından hayatlarının ayrılmaz bir parçası olan ve Gök Tanrı'ya kurban edilecek kadar kutsal kabul edilen atları, antlaşmalarında şahitliğine başvurdukları kılıçları ve canlı kabul edip mukaddes bildikleri toprakları muhakkak ki İslamiyet'in kabulü ile de kültürdeki değerlerini korumuşlardır.

Sonuç olarak Türk İslam sultanları arasında müstesna bir yer edinmiş olan Melikşah, Akdeniz'e ilk adımını attığı Süveydiye kıyısında engin denizi seyrederken, zaferlerle dolu saltanatını hatırandan geçirmiş olmalıdır ki; hissettiği haklı sevincini; atı, kılıcı ve üzerine bastığı toprak ile kutlamıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Malik-Shah is one of the most important sultans of the Great Seljuk State. From a young age, he was declared the heir by his father Alparslan and assumed important duties. Adopting the Turkish idea of world domination, the Sultan achieved important victories throughout his life on the throne. He set out on an expedition to Antakya in 1086 and took his first step into the Mediterranean on the Suveydiye coast. The subject of our study is the behaviour he exhibited with the excitement he felt during this first step. The sultan first rode his horse into the sea, then dipped his sword into the water three times, and took the soil he had taken from the shore to his father's grave by praying on the seashore. Each of these behaviours has very important elements in terms of Turkish cultural history. In our study, it is aimed to show that the Seljuk sultans dominated and continued the old Turkish traditions with the incident, which was tried to be examined within the framework of horse, sword and earth symbols, which are among these elements. The lack of studies on Seljuk history to focus on cultural issues constitutes the starting point of our study. There are important details of the Great Seljuk period, which are worth examining in terms of Turkish culture. Because the Seljuks, in addition to being one of the leading Turkish states that accepted Islam, is also a political organization that strives to keep the steppe Turkish traditions inherited from their ancestors. In the first part of our study, the important activities of Sultan Malik-Shah with his accession to the throne are briefly mentioned. Afterwards, a detailed explanation was given about the Antakya expedition, where he would take his first step to the Mediterranean. The excitement and behaviour of the Sultan when he encountered the sea on the Suveydiye coast forms the basis of the article. In the sections that we evaluated within the framework of the Turkish idea of world domination and the elements of horse, sword and land, the equivalents of these elements in terms of Turkish culture were pointed out. The fact that Sultan Malik-Shah was aware of the traditions inherited from his ancestors and lived it in the most sincere way is very important in terms of showing the continuing influence of the steppe Turkish culture on the Turkish sultans who accepted Islam. While watching the vast sea on the shore of Süveydiye, where he took his first step into the Mediterranean, Sultan Malik-Shah must have remembered his reign full of victories; the righteous joy he felt; celebrated with the horse, the sword and the earth on which he treads.

Makale Bilgileri

<i>Etik Kurul Kararı:</i>	Etik Kurul Kararından muafır.
<i>Katılımcı Rızası:</i>	Katılımcı yok.
<i>Mali Destek:</i>	Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
<i>Çıkar Çatışması:</i>	Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
<i>Telif Hakları:</i>	Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.

Article Information

<i>Ethics Committee Approval:</i>	It is exempt from the Ethics Committee Approval.
<i>Informed Consent:</i>	No participants
<i>Financial Support:</i>	The study received no financial support from any institution or project.
<i>Conflict of Interest:</i>	No conflict of interest.
<i>Copyrights:</i>	The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.

KAYNAKÇA

- Abu'l-Farac, (1999). Abu'l-Farac tarihi. C. I. (Ö. R. Doğrul, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ahmed b. Mahmud, (1977). Selçukname. C. I. (E. Mercil, Haz.) İstanbul: Kervan Kitapçılık.
- Anonim Selçukname, (1952). (F.N. Uzluk, Haz.). Ankara: Örnek Matbaası.
- Azimi, (2006). Azimi tarihi, Selçuklular dönemiyle ilgili bölümler. (A. Sevim, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bayat, F. (2005). Mitolojiye giriş. Çorum: Karam Yayınları.
- Bundârî, (1999). Zubdat al-Nusrava Nuhbat al Usra (Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi). (K. Burslan, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ch'ü-Hsün, (1960). The Ching Lu Shen shrines of han sword worship in Hsiung Nu religion. Central Asiatic Journal, Vol V, No 3.
- Delice, T. B. (2015). Türkmen kültüründe at. International Journal of Science Culture and Sport, Special Issue 4, Ağustos.
- Ebu'l-Fida, (1846). Kitab-ı Takvim'i Buldan, Medinetü'l-Dırasdan.
- el-Cuzcanî, (2015). Tabakat-ı nasırî, Gazneliler, Selçuklular, Atabeglikler ve Harezmşahlar. (E. Göksu, Terc.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- el-Hüseynî, (1999). Ahbarü'd-devleti's-Selçukiyye. (N. Lügal, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eliade, M. (2017). Dinler tarihine giriş. (L. Arslan Özcan, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Enveri, E. (2018). Türk yaratılış mitlerinde toprak. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 2018, C.11, Sayı 24, s. 91-99.
- Erdem, M. (1999). Adem (İlk insan). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Esin, E. (1978). İslamiyet'ten önceki Türk kültür tarihi ve İslam'a giriş (Türk Kültürü el kitabı, II, Cilt I/b'den Ayrı Basım). İstanbul: Edebiyat Matbaası.
- Göksu, E. (2015). Türk kültüründe silah. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gömeç, S. Y. (2016). Türk kültüründe at. geçmişten günümüze bozkır, Konya: Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- İbnü'l-Adîm, (2011). Buğyat at-talab fi tarih-i halab seçmeler (A. Sevim, Yay.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbnü'l-Adîm, (1996). Zübdetü'l-halab min tarihü halab, Beyrut: Darü'l-Kütübül İlmiye.
- İbnü'l-Esir, (1991). İslam tarihi, El-kamil fi't-tarih tercümesi. (A. Özeydin, Çev.) İstanbul: Bahar Yayınları.
- İbn Haldun, (2010). Tarih-i İbn Haldun. C.V, Lübnan: Darü'l-Kütüb El-İlmiye.
- İbn Kesîr, (2000). el-Bidaye ve'n-nihaye. C. XII. (M. Keskin, Çev.). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2003). Türk milli kültürü. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kafesoğlu, İ. (2014). Sultan Melikşah devrinde Büyük Selçuklu imparatorluğu. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1980). Eski Türk dini. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaşgarlı Mahmut, (1985). Divan-ü lugat-it- Türk. Cilt I,(B. Atalay, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kazvinî, (2018). Tarih-i güzide. (M. Öztürk, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Koçak, K. (2019). Eski Türklerde devlet gelenekleri ve törenleri (Tarih öncesi devirlerden Türklerin İslam dini medeniyetine girişine kadar). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Nemeth, G. (1982). Attila ve Hunları. (Ş. Baştav, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Nizamü'l-Mülk, (2013). Siyasetname. (M. A. Köymen, Haz.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Okladnikov, (1959). Ancient population of Siberia and its cultures, Massachusetts: Peabody Museum Cambridge.
- Ögel, B. (2014). Türk mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar) C.II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Reşîdü'ddin Fazlullâh, (2010). Cami'ü't-tevarih, Selçuklu Devleti. (E. Göksu, H. H. Güneş, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Sevim, A. (1990). Ünlü Selçuklu komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sıbt İbnu'l-Cevzi. (2011). Mir'atü'z-zaman fi tarihi'l-ayan (Selçuklular). (A.Sevim, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Tarhan, T. (2002) Ön Asya dünyasında ilk Türkler: Kimmerler ve İskitler. C.I. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Tarih-i Al-i Selçuk (2014). Anonim Selçukname. (H. İ.Gök-F. Coşguner, Terc.). Ankara: Tarcan Matbaacılık.
- Tuncel, M. "İğdir", DİA, C.19, İstanbul, 1999, s. 79-80.
- Turan, O. (2003) Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi tarihi, Ankara: Ötüken Yayıncılık.
- Urfalı Mateos, (2019). Urfalı Mateos vekayinamesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162). (H. Andreasyan, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yazıcızade Ali, (2014). Selçuk-name. (A. Bakır, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.